

**ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ЭТНОСА В СВЕТЕ ДИСКУРСА  
Л. Н. ГУМИЛЁВА С ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ МЫСЛИ**

понимали обычаи, традиции, особенности быта, языка, ментальности и др. Говоря о пассионарности, описывали подъём народа на борьбу, его равнодушие к сложившейся ситуации, даже бунтовство. Ландшафт тоже представляли по-разному, одни просто описывали географические особенности, прямо не говоря о том, что они влияют на этнос, другие – подчёркивали их влияние. Понятие близкое к пассионарности встречается в работах М. Грушевского, который говорил о непримиримости украинского этноса к угнетателям, к постоянному желанию и попыткам изменить своё положение.

Среди тех, кто говорил о стереотипе поведения особенно можно выделить Н. Маркевича и М. Грушевского, которые в своих произведениях развивали традиции романтизма и видели в народе, его традициях особую сферу. Ещё одну черту рассмотрение ландшафта как составной части этноса можно проследить у Н. Маркевича и М. Максимовича.

Таким образом, концепция Л. Н. Гумилёва объединяет все черты, на которые обращали внимание украинские исследователи и даёт целостный взгляд на особенности развития украинского этноса. Дальнейшее исследование данной проблематики поможет выявить особенности развития украинской истории в свете теории этногенеза, проследить причины, вызвавшие пассионарный подъём и формирование пассионарных групп.

#### **Источники и литература:**

1. Белинский В. Г. История Малороссии Николая Маркевича / В. Г. Белинский // Отечественные записки. – 1843. – Т. 18. – № 5. – С. 1–18.
2. Грушевський М. Вступний виклад з давньої історії Руси, виголошений у Львівському університеті 30 вересня 1894 р. / М. Грушевський // Записки Наукового товариства у Львові. – Л., 1894 – Т. 4. – С. 140 – 150.
3. Грушевский М. История Украины-Руси в 11 т., 12 кн. / М. Грушевский // К. : Наук. думка, 1991. – Т. 1. – 736 с.
4. Максимович М. Откуда идет русская земля. По сказанию Несторовой повести и другим старинным писаниям русским / Максимович М. – К. : в университетской типографии (ун-та св. Владимира), 1837. – 149 с.
5. Максимович М. О. правописании малороссийского языка: письмо к Основьяненко / М. Максимович. Собрание сочинений в 3-х т. – К., 1880. – Т. 3. – 758 с.
6. Максимович М. Собр. соч. в 3-х т. / М. Максимович. – Т. 2. – К. : Типография М. П. Фрица на большой Владимирской улице в собственном доме, 1877. – 535 с.
7. Маркевич Н. История Малороссии в 5-ти т. / Н. Маркевич. Т. 1. М. : Типография Августа Сеиена при императорской медико-хирургической академии, 1842. 387 с.
8. Маркевич Н. История Малороссии в 5-ти т. / Н. Маркевич. - Т. 5. - М. : Типография Августа Сеиена при императорской медико-хирургической академии, 1843. – 345 с.
9. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / Маркевич Н. К. : в типографии И. и А. Давиденко, 1860. 174 с.
10. Прицак О. Историософия М. Грушевского / М. Грушевский. История Украины-Руси в 11 т., 12 кн. // К. : Наук. думка, 1991. – Т. 1. – С. 8–73.
11. Социология: наука об обществе / [под ред В. П. Андрущенко, В. И. Горлача]. – Харьков: ИМП «Рубикон», 1996. – 688 с.

**Попович О.В.**

**УДК 140.8:316.3**

### **СПЕЦИФІКА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ**

***Анотація.** З позицій принципу адаптації естетичний модус, а також творчість розглядаються як необхідний конструктивний момент перетворювальної життєдіяльності людини.*

*Естетичні почуття, що виникають на основі переживань, можуть виникати тільки в результаті гармонійного поєднання естетичних властивостей природи та активної соціально-адаптивної творчої діяльності людини. Через засвоєння естетичного досвіду та його подальше використання в культуротворчій діяльності відбувається соціокультурна адаптація людини.*

**Ключові слова:** адаптація, соціокультурна адаптація, творчість, естетика, культура, діяльність.

***Аннотация.** С позиций принципа адаптации эстетический модус, а также творчество рассматриваются как необходимый конструктивный момент преобразовательной жизнедеятельности человека.*

*Эстетические чувства, возникающие на основе переживаний, могут возникать только в результате гармоничного сочетания эстетических свойств природы и активной социально-адаптивной творческой деятельности человека. Через усвоение эстетического опыта и его дальнейшее использование в культуротворческой деятельности происходит социокультурная адаптация человека.*

**Ключевые слова:** адаптация, социокультурная адаптация, творчество, эстетика, культура, деятельность.

***Summary.** From the standpoint of the principle of adaptation aesthetic mode, and creativity are seen as a necessary structural point of the human life transformation. One of the successful consequence of the human adaptation to changes in the external environment, their established balance with the environment, or individual*

*acts of optimal interaction with it is to achieve such an internal state, which characteristics are correlated with those attributes contained in the concept of "harmony."*

*Regarding the system, harmony is a sign of coherence and co-ordination of actions, balance measurement of its elements, which causes the appearance of aesthetic senses. In the case of the achieved harmony between a human being and objective reality, there is a particular aesthetic pleasure when a person feels delight of the usefulness of their being. The harmony in the concurrence of two aspects - internal and external - in the process of human activity provides an optimal level of sociocultural adaptation. Achieving an appropriate level of sociocultural adaptation shall be subjected to the conscious selection by a human the very way of behaving through which the external activity can give feeling of satisfaction, such an important condition for adaptation.*

*Aesthetic sense, arising from experiences can occur only as a result of a harmonious combination of nature and aesthetic properties of the active social and adaptive human creativity. Sociocultural adaptation goes through the mastering the aesthetic experience and its subsequent use in a culture activity.*

*The socio-cultural adaptation is manifested as a mediate between phenomena of compensation and socialization. The very aspect of the relationship, interdependence and interaction of the phenomena of adaptation, compensation and socialization needs further philosophical analysis in these studies.*

**Keywords:** adaptation, sociocultural adaptation, creativity, aesthetics, culture, activities

**Актуальність теми дослідження.** Проникнення в сутність соціокультурної адаптації особистості неможливе без теоретичного осмислення естетичного виміру соціокультурної прагматики, а саме естетичного модусу. Останнє є обов'язковим і надзвичайно важливим етапом дослідження інтегративного змісту культуотворення. Можна навіть стверджувати, що естетичний аналіз соціокультурної адаптації на різних його рівнях – історико-генетичному, онтологічному, системному, структурно-типологічному чи будь-якому іншому – є одним з аспектів масштабної філософської проблеми життєдіяльності людини в реаліях природного та культурно-історичного буття.

**Ступінь наукової розробленості проблеми.** Дослідження засадничих принципів явища адаптації перш за все відбувалося у сфері природничих наук у межах двох напрямків. Перший напрям наукових пошуків базувався на тому, що адаптація дуже тісно розглядалась в аспекті всього живого, що для того, щоб вижити, треба було пристосуватися до навколишнього середовища. І цей процес існує незалежно від людини – об'єктивно. Другий напрям полягав у тому, що адаптація виступала як феномен фізичної активності людини й розглядалась як соціально-біологічна проблема. В межах цих двох напрямів значний інтерес привертають розробки Ч. Дарвіна, Ж.-Б. Ламарка, К. Бернара, У. Кеннона, Р. Віхрова, І. Давидовського, Г. Сельє, О. Северцева, О. Асмолова, О. Ковальова, А. Петровського та ін.

Аналіз джерельної бази з зазначеної тематики показав, що з'являються наукові праці, в яких відпрацьовуються проблеми адаптації в філософській, соціально-психологічній та педагогічній сферах (В. Арутюнов, В. Бальсевич, І. Калайков, Е. Маркарян, Ф. Меєрсон, А. Флієр). Треба визнати, що філософський підхід до проблеми адаптації був зумовлений як біологічно-науковою сферою, так і суто філософським методологічним осмисленням розвитку теорії культурологічного знання. Разом з цим, філософське бачення специфіки соціокультурної адаптації в її творчо-естетичному вимірі до сих пір позбавлено системності і комплексності. Саме тому **метою цього дослідження** є аналіз творчо-естетичного модусу соціокультурної адаптації, що і обумовлює її певну специфіку.

Усе більш очевидним стає те, що формування потенціалу адаптивних здібностей з різним ступенем інтенсивності відбувається впродовж усього людського життя. Одним з провідних стимулів цього процесу є фізична активність людини. За словами М. Берштейна, саме рух як прояв фізичної активності став першоосновою утворення та розвитку систем адаптивної поведінки усього живого на землі, а також спонукальним чинником формування його морфології й функцій [3; 4; 5].

Очевидним є той факт, що адаптація людини за своєю суттю має подвійний і суперечливий характер, оскільки за своєю природою вона одночасно є і соціальною, і біологічною.

Людина – це така істота, яка не може існувати в навколишньому середовищі без адаптації до його умов та змін, про що свідчать не тільки біологічні, фізіологічні, психологічні, але й соціокультурні прояви та дії. Саме з позицій принципу адаптації в цьому дослідженні естетичний модус, а також творчість розглядаються не як продуктивність людської уяви, фантазії, а як необхідний конструктивний момент перетворювальної життєдіяльності людини.

Отже, відзначимо, що одним з найважливіших напрямів розв'язання проблеми адаптації до «естетичної діяльності», а потім і до мистецтва стає виявлення сутності категорії «адаптація» з урахуванням провідної ролі творчо-естетичного модусу.

Існують два чинники, які дозволяють виділити категорію «адаптація». Перший укорінений у формування об'єктивного становлення – у природі й соціумі, другий полягає в тому, що в просторі культури формуються такі раціональні засоби, які узагальнюють принципи, що розвиваються на основах адаптації в природній і соціальній реальності.

Диференціація категорії «адаптація», як і будь-якої іншої категорії, здійснюється через узагальнення за допомогою певної ідеї різноманітних зв'язків, закономірностей тощо.

Звернімося до монографії «Категорії діалектики, їх розвиток і функції» (1980), автори якої стверджують, що в будь-якій ситуації необхідне об'єднання в певну цілісність різнорідних матеріалів на фундаменті ідеї, котру при цьому доводиться вносити ззовні, із філософської рефлексії [8, с. 56]. Стає зрозумілим той факт, що пізнання об'єктивних закономірностей, які виражені через досить розвинені типи, форми адаптації, можливе тоді, коли адаптація стає усвідомлено необхідною ознакою людського засвоєння світу, асиміляцією у цей світ. Як зазначає В. К. Бальсевич, поняття «адаптація» виникло в біології для позначення пристосування організмів до умов існування чи звикання до них [1, с. 7]. Психологічна адаптація визначається активністю особистості чи групи та виступає як єдність акомодатії (засвоєння

правил середовища, «уподобання») та асиміляції («вживлення» себе, перетворення середовища); звідси – адаптивна та, одночасно, адаптуюча активність особистості чи групи. З боку соціального середовища адаптація визначається метою діяльності, соціальними нормами, способами їх досягнення та санкціями за недотримання цих норм.

Важливим аспектом адаптації є прийняття індивідом соціальної ролі. Можна говорити про дві форми адаптації – «активну, коли індивід прагне впливати на середовище з тим, щоб викликати реакцію зміни (у тому числі тих норм, цінностей, форм взаємодії та діяльності, котрі він повинен засвоїти), і пасивну, конформну, коли він не прагне до такого впливу і зміни» [2, с. 16].

Отже, аксіоматичною є теза про те, що людська адаптація принципово відмінна від адаптації природних форм, хоча біологічний аспект адаптації є загальним для людини і тварини, при цьому передбачає пристосування організму до стійких і змінних умов зовнішнього середовища, а також до змін в організмі: захворювання, втрата будь-якого органу чи обмеження його функцій. До проявів біологічної адаптації належить ряд психофізіологічних процесів, наприклад, сенсорна адаптація. Якщо у тварини адаптація здійснюється лише в межах внутрішніх засобів і можливостей регуляції функцій організму, то людина використовує різноманітні засоби, у тому числі і творчі. Оскільки саме в людини є здібності до вільної психічної регуляції деяких біологічних процесів і станів, що розширює її адаптаційні можливості.

Принцип активності використовується і диференціюється при відпрацюванні тих закономірностей, де значне місце посідає проблематика суб'єкт-об'єктних відносин. Естетична діяльність у будь-яких видах мистецтва стає предметом філософського дослідження як деталізації принципу адаптивності. Майже всі сфери життя й діяльності людини досліджуються в напрямі визначення основних параметрів адаптації [1; 2].

Як нам вбачається, адаптація спрямована на підпорядкування об'єктивних законів суб'єктивно сформованим завданням. Саме принципова відмінність адаптації людини від адаптації в природі полягає передусім в усвідомленості суб'єктивних намірів й у виборі засобів їх можливої реалізації в структурах практики.

Філософська рефлексія виконує найважливішу функцію теоретичного узагальнення тих процесів, що здійснюються в просторі соціальної практики. Як слушно зазначає А. Флієр, «у цілому, еволюція способів адаптивних реакцій може бути розглянута як одна з базових характеристик еволюції форм життя на Землі... належачи до кожної конкретної історичної доби, процес адаптації обумовлений зміною форм життєдіяльності та образів свідомості в людини» [13, с. 121].

Зумовлена чинниками природного, соціально-історичного, виробничого процесів, адаптація визначається активністю особистості, виступає як єдність акомодатії, асиміляції, перетворення середовища.

Визнаючи культурну адаптацію процесом активного пристосування індивіда до середовища та його змін за допомогою механізмів культури, виникає необхідним проведення аналізу й тих змін, що відбуваються з самим індивідом в процесі адаптації.

Можливість аналізу естетичного аспекту цього процесу визначається насамперед тим, що перетворюючи буття-в-собі у буття-для-себе, людина не тільки перетворює світ (з цього приводу український дослідник В. Личковах влучно викарбовує немовби підтверджуючи цю тезу: людські очі вибудовують світ, а олюднують його розумні емоції), а й одночасно створює і перетворює власну природу, розвиває власну чуттєвість, і будь-які людські дії назовні призводять до відповідних змін у власному сприйнятті, почуттях, думках.

Поділяючи думку відомого угорського дослідника Д. Лукача про те, що «сутність естетичного ... може бути задовільно визначена тільки тоді, коли буде ... визначено його місце у системі відносин людини із зовнішнім світом...» [11, с. 167], автор статті так само розцінює естетичне як прояв і розуміння специфічно людського.

Узагальнюючи цей та подібний погляд науковців можна сказати, що естетичний аспект діяльності людини пов'язаний насамперед з відображенням світу в її уяві діяльності. Ніби обґрунтовуючи цю думку, лаконічно висловився В. Бичков: «найчастіше під естетичним розуміється та сфера суб'єкт-об'єктних відносин, у якій сприйняття об'єкта або уявлення про нього супроводжується безкорисливим, незацікавленим задоволенням» [6, с. 155]. Під категорією «естетичне» він розуміє певний діяльнісний досвід індивіда, коли він цілеспрямовано слугує засвоєнню навколишньої реальності, а також всю гаму обумовлених цим засвоєнням відносин між суб'єктом і об'єктом. Сутністю естетичного вчений вважає особливу систему непрагматичних суб'єкт-об'єктних взаємин, які дарують індивіду можливість емоційно насолоджуватись.

Людська спроможність відчувати та переживати власні внутрішні стани, безперечно, є джерелом мотивації усіх видів діяльності в розбудові практичних відносин людини із середовищем. Чуттєве опанування світу людиною передбачає і вміння давати йому естетичну оцінку.

Зазначимо, що одним з наслідків успішного пристосування індивіда до змін зовнішнього середовища, встановлення ним рівноваги з середовищем, або окремих актів оптимальної взаємодії з ним є досягнення такого внутрішнього стану, характеристики якого, на нашу думку, корелюють з тими ознаками, що мисляться у змісті поняття «гармонія».

Стосовно системи, гармонія є ознакою злагодженості та узгодженості дій, виміром збалансованості її елементів, досягнення якої обумовлює появу естетичних почуттів. В разі встановлення гармонії індивіда з буттям, виникає особлива естетична насолода, коли людину сповнює задоволення від повноцінності свого буття. Такі гармонійні відносини підпадають під наукове визначення «універсалія» (у цьому разі буття особистості й феномену культури).

Справді, саме гармонія при узгодженні двох аспектів – зовнішнього та внутрішнього – у процесі діяльності індивіда забезпечує оптимальний рівень його соціокультурної адаптації. При цьому не можна не зауважити, що досягнення відповідного рівня соціокультурної адаптації здійснюється за умов свідомого обрання індивідом саме того напрямку діяльності, завдяки якому зовнішня активність може надати йому необхідне для стану адаптації почуття задоволення.

Погоджуючись з думкою українського естетика Ю. Легенького про те, що «буттєвість естетичного має вираз у різних модальностях» [9, с. 14], з метою подальшого пошуку творчо-естетичного змісту адаптивної діяльності людини вважаємо за потрібне приділити увагу сфері людських почуттів.

Розуміння естетичного як почуттєвого знайшло обґрунтування ще у 70-ті роки ХХ ст., насамперед у концепції А. Канарського, який розглядав почуттєве не тільки як ставлення людини до речі, її властивостей та якостей, а й як до самої себе. Відмовившись від поділу на діалектику естетичної речі та діалектику сприйняття цієї речі, А. Канарський розглядав естетичне як «природний історичний процес переходу об'єктивності чуттєвого явища у суб'єктивний стан, самопочуття людини, ...своєрідне «дооформлення» буття естетичного до рівня його завершення в людському переживанні та твердженні» [7, с. 10]. Він визначав естетику як науку про чуттєве, яке «дорівнює способу суспільного утвердження людини у всьому багатстві її сформованих потреб», наголошуючи на залежності чуттєвого не тільки від особливостей предмета та його якостей, які «...диктують спосіб сприйняття речі, але й від характеру соціального буття людини...» [7, с. 25].

З наведеними твердженнями А. Канарського, перегукуються ідеї В. Личковаха, який зазначає, що «переживання не без підстав включається до структури естетичної свідомості, досліджується як психологічний фактор художнього сприйняття та діяльності» [10, с. 19]. Заперечуючи вузьке розуміння феномену емоційного відгуку як психічного вияву, тобто явища суб'єктивного, інтелектуально-споглядальної чуттєвості, дослідник вбачає в переживанні одну з форм людського життя, світосприйняття та активного буття в культурі. На його думку, незбагнене явище емоційних проявів, рефлексій, переживань сповнює всю чуттєву сферу людського світоставлення, взаємодіючи з іншими формами індивідуальних психічних збуджень, в екстремальних ситуаціях обумовлює виникнення й розвиток соціально-духовного начала, яке посідає в естетичному бутті індивіда провідне місце, набуває визначальної ролі в адаптації людини, який, за визначенням дослідника, водночас є і процесом естетичного переживання і механізмом створення самовідтворення. Він називає естетичні переживання живою формою духовного досвіду сприйняття культури як суспільно-буттєвих цінностей.

На нашу думку, цей глибоко науковий аналіз природи естетичної чуттєвості не слід сприймати лише як емотивне явище, бо і сам автор цієї концепції визначає його, як цілковито насичений думкою стан особистості. З цього випливає висновок, що естетичне належить розуміти як конгломерат природного і культурного, об'єктивного і особистісного.

Варто додати, що і Л. Смерж [12], визнаючи реально наявні передумови естетичного, – йдеться про природу, з усіма її барвами, формами, ритмами і навіть з неперевершеною її загальною гармонією та про людину як частку всесвіту, що має спільні з природними явищами справедливо наголошує, що естетичні якості при усій її різноманітності не можна визнавати об'єктивними, бо вони не є виключно притаманними природі, хоча вони не є продуктом тільки людської діяльності або продовженням людських бажань.

Підсумовуючи розгляд концепції Л. Смержа, важливо усвідомити, що естетичні почуття можуть виникати тільки в результаті гармонійного поєднання естетичних властивостей природи та активної соціально-адаптивної творчої діяльності індивіда.

Навіть послуговуючись звичайними життєвими спостереженнями можна стверджувати, що будь-яка нормальна людина є носієм бодай елементарного естетичного досвіду і що стандарт естетичних запитів знаходиться у самому суспільстві, динаміка якого здійснюється в контексті глобалізації культуротворення. Постійно зростає досвід людини в масштабах людства, філософи й науковці вважають людство історично сформованою реальністю і кваліфікують як універсальну людського буття. У цьому контексті можна підкреслити, що через засвоєння естетичного досвіду та його подальше використання в творчій діяльності відбувається культурно-естетична адаптація людини до соціального середовища.

Ми вважаємо, що творчо-естетичний аспект адаптивної діяльності пов'язаний з тим, що будь-яким чином поліпшена система взаємодії людини зі світом є процесом гармонізації, яка становить сутність естетичного ставлення людини як до природи і людства, так і до самої себе.

Потребує певної деталізації теза про те, що в адаптації, розглянутій як діяльність в системі «індивід – суспільство», виокремлюються естетичний аспект і зміст. Естетичний зміст адаптації знаходить своє вираження у внутрішній гармонійності цієї діяльності, у тих естетичних принципах, які виражає особистість в здійснених нею актах адаптації. У кожному з цих актів індивід реалізує себе як особистість, отримуючи певні естетичні переживання.

У мистецтві адаптивна стратегія відображає процес гармонізації особистості, її зовнішніх або внутрішніх станів за допомогою створення суб'єктивного образу цього світу та шляхом формування на цій основі індивідуального адаптивного простору й особистісної ідентичності.

Отже, дослідивши специфіку соціокультурної адаптації у творчо-естетичному модусі, можна зробити такі загальні **висновки**:

Творчо-естетичний аспект діяльності людини, що обумовлює специфіку її соціокультурної адаптації, пов'язаний насамперед з відображенням світу в людській уяві про діяльність. Одним з наслідків успішного пристосування людини до змін зовнішнього середовища, встановлення нею рівноваги з середовищем, або окремих актів оптимальної взаємодії з ним є досягнення такого внутрішнього стану, характеристики якого корелюють з тими ознаками, що містяться у змісті поняття «гармонія».

Стосовно системи, гармонія є ознакою злагодженості та узгодженості дій, виміром збалансованості її елементів, досягнення якої обумовлює появу естетичних почуттів. В разі встановлення гармонії людини з буттям, виникає особлива естетична насолода, коли людину сповнює задоволення від повноцінності свого буття. Саме гармонія при узгодженні двох аспектів – зовнішнього та внутрішнього – у процесі діяльності людини забезпечує оптимальний рівень її соціокультурної адаптації. При цьому не можна не зауважити, що досягнення відповідного рівня соціокультурної адаптації здійснюється за умов свідомого обрання людиною саме того напрямку діяльності, завдяки якому зовнішня активність може надати їй необхідне для стану адаптації почуття задоволення.

Естетичні почуття, що виникають на основі переживань, можуть виникати тільки в результаті гармонійного поєднання естетичних властивостей природи та активної соціально-адаптивної творчої діяльності людини. Можна підкреслити, що через засвоєння естетичного досвіду та його подальше використання в культуротворчій діяльності відбувається культурно-естетична адаптація людини до соціального середовища. Творчо-естетичний аспект адаптивної діяльності пов'язаний з тим, що будь-яким чином поліпшена система взаємодії людини зі світом є процесом гармонізації, яка становить сутність творчо-естетичного ставлення людини як до природи і людства, так і до самої себе.

**Перспективи подальших наукових досліджень.** Соціокультурна адаптація виявляється посередником між феноменами компенсації і соціалізації. Саме аспект взаємозв'язку, взаємообумовленості і взаємодії феноменів адаптації, компенсації та соціалізації і потребує подальшого філософського аналізу.

#### Джерела та література:

1. Бальсевич В. К. Феномен физической активности человека как социально-биологическая проблема / В. К. Бальсевич // Вопросы философии. – 1981. – № 8. – С. 75–79.
2. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – 270 с.
3. Берштейн Н. А. О происхождении движений / Н. А. Берштейн // Наука и жизнь. – 1968. – № 2. – С. 42–63.
4. Берштейн Н. А. О происхождении движений / Н. А. Берштейн // Наука и жизнь. – 1968. – № 3. – С. 44–68.
5. Берштейн Н. А. О происхождении движений / Н. А. Берштейн // Наука и жизнь. – 1968. – № 5. – С. 42–65.
6. Бычков В. В. Эстетика / В. В. Бычков. – М. : Гардарики, 2004. – 556 с.
7. Канарский А. С. Диалектика эстетического процесса / А. С. Канарский. – К. : Миронов. тип., 2008. – 380 с.
8. Категории диалектики, их развитие и функции [Текст]. – К. : Наук. думка, 1980. – 364 с.
9. Легенький Ю. Г. Эстетика (опыт апофатической дескрипции) / Ю. Г. Легенький. – К. : КНУКиИ, 2007. – 600 с.
10. Личковах В. А. Світовідношення як переживання (феноменологія, онтологія і естетика «життя миттєвістю») / В. А. Личковах // Дивосад культури : вибрані статті з естетики, культурології, філософії мистецтва. – Чернігів : Деснянська правда, 2006. – С. 15–27.
11. Лукач Д. Своеобразие эстетического / Д. Лукач ; под ред. К. М. Долгова. – М. : Прогресс, 1985. – Т. 2. – 466 с.
12. Сморгж Л. О. Эстетика : [навч. посіб.] / Л. О. Сморгж. – К. : Кондор, 2009. – 333 с.
13. Флер А. Я. Культурная адаптация / А. Я. Флиер // Культурология. XX век : энцикл. – СПб. : Унив. кн., 1998. – Т. 1. – 12 с.

Сафонова Н.В.

УДК 316.734

### ВЗАИМОСВЯЗЬ КАТЕГОРИЙ ИСТИНЫ, СВОБОДЫ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ, ИХ МЕСТО В ГРАЖДАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

*Аннотация.* Автор показывает, что без знания истины свобода невозможна, которая, в свою очередь, задает и понятие ответственности. Опираясь на тезис, что нет ни одного общественного устройства, осуществление управления которого обошлось без лжи, делается следующий вывод. Гражданское общество, краеугольным камнем которого является свобода, построить невозможно. Однако процессам «оболванивания» общества необходимо препятствовать путем обучения молодежи критически и самостоятельно мыслить. Взять на себя эту задачу должны и могут работники образования.

**Ключевые слова:** мировоззрение, истина, ложь, свобода, ответственность, гражданское общество.

*Анотация.* Автор показывает, что без знания истины свобода невозможна, яка, в свою чергу, задає і поняття відповідальності. Спираючись на тезу, що немає жодного суспільного устрою, здійснення управління якого обійшлося без брехні, робиться наступний висновок. Громадянське суспільство, базою якого є свобода, побудувати неможливо. Однак процесам «обдурення» суспільства необхідно перешкоджати шляхом навчання молоді критично і самостійно мислити. Взяти на себе цю задачу повинні і можуть працівники освіти.

**Ключові слова:** світогляд, істина, брехня, свобода, відповідальність, громадянське суспільство.